

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Πρωτοπρεσβ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΣΦΑΛΜΑΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΥΜΝΩΝ

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΗΣ «ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ»
ΤΟΜΟΣ 24, ΤΕΥΧΗ Α'-Β', 1992

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1994

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΣΦΑΛΜΑΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΥΜΝΩΝ

Εἰς τὰ ἔντυπα λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπαντῶνται πλεῖστα ὄσα σφάλματα. Ἐξ αὐτῶν μερικὰ ἀνάγονται ἀσφαλῶς εἰς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν, ἢ ὁποῖα βεβαίως δὲν εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἀλάθητος. Τὰ πλεῖστα ὁμῶς ὀφείλονται εἰς τὴν ἄνευ οὐσιαστικῆς ἐπιμελείας ἔκδοσιν τῶν ἱερῶν κειμένων, εἰς τὴν πιστὴν ἀνατύπωσιν ἐκ προηγουμένων ἐκδόσεων ἄνευ προσφυγῆς εἰς τὰ χειρόγραφα, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς ἀστόχους διορθωτικὰς ἐπεμβάσεις. Εἶναι δὲ τὰ σφάλματα ταῦτα ποικίλα: ἐσφαλμένοι γραφαί, ἔκπτωσις λέξεων καὶ φράσεων ὀλοκλήρων, παράλειψις τροπαρίων κ.λ.π.. Τὸ πλέον χαρακτηριστικὸν παράδειγμα εἶναι ἡ παράλειψις ᾠδῆς ὀλοκλήρου (τῆς θ' ᾠδῆς τοῦ β' τριψύδιου τῆς Παρασκευῆς τῆς Τυρινῆς), τὴν ὁποίαν κατόπιν ἐπιστημάνσεώς μου ἀνεῦρε πρὸ ἐτῶν καὶ ἐδημοσίευσεν ὁ καθηγητὴς κ. Ἰ. Φουντούλης¹. Δὲν εἶναι ὁμῶς σπάνια καὶ αἱ ἀντίθετοι περιπτώσεις, ἢ προσθήκη δηλ. λέξεων καὶ φράσεων, αἱ ὁποῖαι φθείρουν τὸ μέτρον, ἐνῶ δὲν προσθέτουν οὐσιωδὲς τι εἰς τὸ νόημα αὐτῶν.

Ἡ ἐνασχόλησίς μου περὶ τὰ κείμενα ταῦτα λόγῳ τῆς ιδιότητός μου μὲ ἐβοήθησεν εἰς τὴν διαπίστωσιν πολλῶν τοιούτων σφαλμάτων. Ἀναλαβὼν δὲ πρὸ τινων ἐτῶν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐκδόσεως τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος², ἐσχάτως δὲ τὸν καταρτισμὸν Ἀνθολογίου τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν³, εὐρέθην εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προστρέξω εἰς τὴν ἔρευναν χειρογράφων πρὸς διόρθωσιν τοῦλάχιστον τῶν πλέον καταφανῶν σφαλμάτων, διότι ἡ πλήρης ἀποκατάστασις τῶν κειμένων εἶναι

1. Ι. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗΣ, «Συμπλήρωσις τοῦ δευτέρου τριψύδιου τῆς Παρασκευῆς τῆς Τυροφάγου», *Κληρονομία*, τ. 6 (1974), τεύχος β', σ. 351-355.

2. *Ἡ ἀγία καὶ μεγάλη Ἑβδομάς*, ἔκδοσις Ἀποστ. Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἰς μικρὸν σχῆμα, Ἀθήναι 1982, καὶ εἰς μέγα σχῆμα, Ἀθήναι 1985.

3. *Ἀνθολόγιον τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ*, τ. Α', ἔκδοσις Ὁρθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη 1992.

ἔργον δυσχερέστατον, ἀπαιτοῦν μακροχρόνιον ἐργασίαν πολλῶν ἐρευνητῶν. Εἰς τὴν ἔρευναν ταύτην ἐβοήθησε τὰ μέγιστα ἡ μεγάλη συλλογὴ ἀγιορειτικῶν χειρογράφων εἰς μικροταινίας τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν. Παραθέτω κατωτέρω ἐνδεικτικῶς τὰς παρατηρήσεις μου ἐπὶ τινων ἐκκλ. ὕμνων, κατὰ προτίμησιν ἐκ τῶν γνωστοτέρων, διὰ νὰ καταδειχθῇ ἡ ἀλλοίωσις, τὴν ὁποίαν ἔχουν ὑποστῆ οὗτοι, καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς συστηματικῆς ἐργασίας πρὸς διόρθωσιν καὶ ἀποκατάστασιν αὐτῶν.

1. *Κάθισμα τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. (ΚΕ' Μαρτίου).*

Εἰς τὸ μετὰ τὸν πολυέλεον κάθισμα τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ «Γαβριὴλ ἐξ οὐρανοῦ», πεποιημένον κατὰ τὸ αὐτόμελον «Κατεπλάγη Ἰωσήφ», παρατηροῦνται τὰ ἑξῆς:

α) Ὑπάρχει πλεονασμὸς στίχων. Εἰς τὸ αὐτόμελον ὑπάρχουν δύο ὁμοια ζεύγη στίχων:

«...βάτον ἐν πυρὶ	ἀκατάφλεκτον,
ράβδον Ἰακώβ	τὴν βλαστήσασαν...»

Εἰς τὸ ὑπ' ὄψιν προσόμοιον ὁμοίως εἰς τὰ ὡς ἄνω δύο ζεύγη ἀντιστοιχοῦν τρία ὁμοια:

«...ὄθεν Μαριάμ	ἀπεφθέγγετο·
Ἰακώβος εἰμὶ,	καὶ πῶς τέξω Υἱόν;
ἄσπορον γονὴν	τίς ἐώρακε;...»

Προφανῶς τὸ ἐν ἐκ τῶν τριῶν τούτων ζευγῶν πλεονάζει καὶ δεόν νὰ ἀποβληθῇ· τοῦτο δὲ εἶναι τὸ τρίτον ζεύγος, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ χφφ. Καρακάλου 112 (ιδ' αἰ.), 120 (ιδ' αἰ.), 124 (ιστ' αἰ.) καὶ 127 (ιε' αἰ.). Οἱ πλεονάζοντες στίχοι προέρχονται ἐκ τοῦ προσομοίου καθίσματος τῶν Χριστουγέννων «Τί θαυμάζεις Μαριάμ». Ἡ κοινὴ εἰς ἀμφοτέρα τὰ καθίσματα φράσις «Ἰακώβος εἰμὶ, καὶ πῶς τέξω Υἱόν;» ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ἡ αἰτία τῆς παρεισαγωγῆς καὶ τῆς φράσεως «ἄσπορον γονὴν τίς ἐώρακε;» ἐκ τοῦ καθίσματος τῶν Χριστουγέννων εἰς τὸ τοιοῦτο τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

β) Τὸ τέλος τοῦ καθίσματος παρουσιάζει ἐπίσης μετρικὴν ἀνωμαλίαν. Εἰς τὰ ἔντυπα ἔχει ὡς ἑξῆς:

«...Ἐλεύσεται σοὶ ἅγιον Πνεῦμα
καὶ δύναμις Ἰσχυροῦ ἐπισκιάσει σοί.»

Ὁ τελευταῖος στίχος ὁμοίως συγκρινόμενος πρὸς τὸν ἀντίστοιχον τοῦ αὐτομέλου «πάλιν μένει παρθένος» παρουσιάζεται ὑπέρμετρος

κατὰ ἕξ συλλαβάς, ὄσας ἀκριβῶς δίδουν αἱ λέξεις «ἐπισκιάσει σοι», αἱ ὅποιαι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀφαιρεθοῦν, χωρὶς νὰ παραβλαβῆ τὸ νόημα τῆς φράσεως, διότι τὸ «δύναμις Ὑψίστου» εἶναι δυνατὸν κάλλιστα νὰ συνδεθῆ πρὸς τὸ ρῆμα «ἐλεύσεται» ὡς δευτέρον ὑποκείμενον αὐτοῦ. Ἡ παράλειψις τῆς φράσεως «ἐπισκιάσει σοι» ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τῶν χφφ. Καρακάλλου 112, 124 καὶ 127.

γ) Πάντα τὰ μνημονευθέντα χειρόγραφα γράφουν «ἐπελεύσεται σοι», ὡς ἀκριβῶς ἔχει τὸ σχετικὸν ἀγιογραφικὸν χωρίον (Λουκᾶ α' 35)· τοῦτο ὁμως προσθέτει εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ στίχου μίαν περιττὴν συλλαβὴν. Φρονοῦμεν ὅθεν ὅτι καλῶς ἔχει τὸ τῶν ἐντύπων «ἐλεύσεται». Κατὰ ταῦτα τὸ τέλος τοῦ καθίσματος δεόν νὰ ἔχη ὡς ἑξῆς:

«Ἐλεύσεταιί σοι ἅγιον Πνεῦμα
καὶ δύναμις Ὑψίστου».

δ) Τέλος ἄς σημειωθῆ ὅτι εἰς τὰ χφφ. Καρακάλλου 120 καὶ 124 ἡ ἀρχὴ τοῦ καθίσματος εἶναι «Οὐρανόθεν Γαβριήλ...»· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐπηρεάζει οὔτε τὸ νόημα οὔτε τὸ μέτρον.

2. Δοξαστικὸν τῆς ἑορτῆς τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου (ΚΘ' Ἰουνίου).

Τὸ δοξαστικὸν τῶν αἰνῶν τῆς ἑορτῆς τῶν κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου «Ἡ πάνσεπτος τῶν ἀποστόλων» δὲν προδίδει ἐκ πρώτης ὄψεως σφάλμα τι. Οἱ στίχοι του, ὡς ἔχουν εἰς τὰ ἐντυπα Μηναῖα, ἀποδίδουν πλήρες νόημα, μὴ χρῆζον συμπληρώσεώς τινος. Τὸ Ἀνθολόγιον ὁμως τῆς Ρώμης⁴ προσθέτει εἰς αὐτὸ δύο λέξεις, ἐνῶ συγχρόνως ἀντικαθιστᾷ τὴν μετοχὴν «ὑπάρχοντες» τοῦ ἐντύπου διὰ τῆς «ἀστράπτουσαι». Οὕτω τὸ κείμενον ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἡ πάνσεπτος τῶν ἀποστόλων * ἐπεδήμησεν ἑορτῆ * τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ*, προξενούσα πᾶσι σωτηρίαν ἡμῖν * μυστικῶς οὖν κροτήσαντες * τούτοις προσείπωμεν * Χαίρετε, φωστῆρες τῶν ἐν σκότει, * τοῦ νοητοῦ ἡλίου * ἀκτίνες ἀστράπτουσαι...».

Αἱ γραφαὶ αὗται ἐπιβεβαιοῦνται ὑπὸ τοῦ κώδικος Καρακάλλου 122 (ΙΣΤ' αἰ.).

3. Κανὼν τῶν ἁγίων ἐπὶ τὰ παῖδων τῶν Μακκαβαίων (Α' Αἰγούστου).

Εἰς τὸν κανόνα τῶν ἁγίων ἐπὶ τὰ παῖδων τῶν Μακκαβαίων παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

4. Ἀνθολόγιον τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, τεῦχος Δ', σ. 734, Ρώμη 1968.

α) Τὸ α' τροπάριον τῆς α' ᾠδῆς, κατὰ τὸν εἰρμὸν «Ὡδὴν ἐπινίκιον», ἔχει εἰς τὰ ἔντυπα ὡς ἐξῆς:

«Μωσέως τὰ δόγματα, * πάνσοφοι παῖδες, * νομίμως φυλάξαντες * καὶ Χριστοῦ τὸν θάνατον * ζηλώσαντες εὐσεβῶς, * πρεσβεύσατε ἀεὶ * σωθῆναι πάντας ἡμᾶς».

Ὁ προτελευταῖος στίχος «πρεσβεύσατε ἀεὶ» ὑπολείπεται κατὰ δύο συλλαβὰς τοῦ ἀντιστοιχοῦ τοῦ εἰρμοῦ. Διορθοῦται, ἐὰν προσθῶμεν τὴν λ. «αὐτῶ», δηλ. τῷ Χριστῶ: «πρεσβεύσατε αὐτῶ ἀεὶ...». Τὸ χφ. Κωνσταμονίτου 38 (ιδ' αἰ.) ὁμῶς ἔχει τὸ τροπάριον εἰς γ' πρόσωπον (καὶ ὄχι εἰς β') ὡς ἐξῆς:

«Μωσέως τὰ δόγματα * πάνσοφοι παῖδες * νομίμως ἐφύλαξαν, * τοῦ Χριστοῦ τὸν θάνατον * ζηλώσαντες εὐσεβῶς * διὸ πρεσβεύουσιν ἀεὶ * εἰς τὸ σωθῆναι ἡμᾶς».

Οὕτω φυλάσσεται καὶ τὸ νόημα καὶ ὁ ρυθμὸς τοῦ τροπαρίου.

β) Εἰς τὸ β' τροπάριον τῆς αὐτῆς ᾠδῆς «Ἡμῖν ὦ Ἀντίοχε...» ὁ δ' στίχος «οἱ παῖδες ἔκραζον» ὕστερεῖ κατὰ μίαν συλλαβήν. Διορθοῦται, ἐὰν τὸ «ἔκραζον» μετατραπῆ εἰς «ἐκραύγαζον» ἢ «ἀνέκραζον». Δυστυχῶς τὸ τροπάριον δὲν ἀνευρέθη εἰς τὰ ἐρευνηθέντα χειρόγραφα.

γ) Εἰς τὸ δ' τροπάριον τῆς γ' ᾠδῆς «Δεῦτε οἱ τοῦ νόμου φύλακες», κατὰ τὸν εἰρμὸν «Λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν», ὑπάρχει κενὸν μετὰ τὸν στίχον «δεῦτε ἀνδρυνθῶμεν». Τὰ χφφ. Κωνσταμονίτου 38 (ιδ' αἰ.) καὶ Ἰβήρων 788 (ιστ' αἰ.) προσθέτουν «καὶ στεφανωθῶμεν». Ἐπίσης ἀντὶ «ἀνδρυνθῶμεν» γράφουν ὀρθότερον «ἀνδρισθῶμεν». Οὕτω τὸ τροπάριον διωρθωμένον ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Δεῦτε, οἱ τοῦ νόμου φύλακες, * ὁμοῦ αἰκισθῶμεν, * δεῦτε ἀνδρισθῶμεν * καὶ στεφανωθῶμεν * οἱ παῖδες ἀνεβῶν, * ἀλλήλους ὀτρύνοντες * πρὸς τοὺς ἀγῶνας εὐσεβῶς * οὓς καὶ ἡμεῖς ζηλοτυπήσωμεν».

4. Κανὸν α' τῆς Μεταμορφώσεως (ΣΤ' Ἀγούστου).

Εἰς τὸ α' τροπάριον τῆς θ' ᾠδῆς τοῦ α' κανόνος τῆς Μεταμορφώσεως «Σύντρομοι καινῇ φωτοχυσία» ὁ δ' στίχος γράφεται εἰς τὰ ἔντυπα: «καὶ πρηνεῖς εἰς γῆν καταπεσόντες». Ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν ὁ στίχος εἶναι κατὰ τρεῖς συλλαβὰς ἐλλιπής, συγκρινόμενος πρὸς τὸν ἀντίστοιχον τοῦ εἰρμοῦ «ἐπὶ γῆς καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη». Τὸ Ἀνθολόγιον τῆς Ρώμης ὁμῶς ἔχει τὸν στίχον τοῦτον ὡς ἐξῆς: «θαμβηθέντες δὲ καὶ πρὸς γῆν κατακλιθέντες»⁵.

5. Ἀνθολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, τεύχος Δ', σ. 976-977, Ρώμη 1968.

Τὴν γραφὴν ταύτην, ἡ ὁποία ἰσοσυλλαβεῖ πρὸς τὸν εἰρμόν, ἐπιβεβαιοῦν πέντε χφφ., τὰ ὁποῖα ἠρεύνησα (Ἰβήρων 788, 1στ' αἰ., Παντοκράτορος 183, 1δ' αἰ., Κωνσταμονίτου 38, 1δ' αἰ., Διονυσίου 404, 1στ' αἰ., καὶ Δοχειαρίου 195, 1στ' αἰ.).

Σημειωτέον ὅτι καὶ εἰς τὸ τελευταῖον τροπάριον τῆς αὐτῆς ᾠδῆς «Εἰκὼν ἀπαράλλακτε τοῦ ὄντος» τὸ Ἐκθολόγιον Ρώμης γράφει «δ ε ξ ι ᾱ ς ὑ ψ ῖ σ τ ο υ σ θ ἔ ν ο ς»⁶ ἀντὶ τῆς γραφῆς τῶν ἐντύπων «δεξιὰ ὑψίστου, σθένος». Τὴν γραφὴν ταύτην, ἡ ὁποία φαίνεται ὀρθότερα, στηρίζουν τὰ χφφ. Παντοκράτορος 183 καὶ Διονυσίου 404, ἐνῶ τὰ Κωνσταμονίτου 38 καὶ Ἰβήρων 788 συμφωνοῦν πρὸς τὴν γραφὴν τῶν ἐντύπων.

5. Ἐξαποστειλάριον τοῦ Γενεσίου τῆς Θεοτόκου (Η' Σεπτεμβρίου).

Εἰς τὸ α' εξαποστειλάριον τῆς ἑορτῆς τοῦ Γενεσίου τῆς Θεοτόκου «Ἀγάλλονται τὰ πέρατα», κατὰ τὸ αὐτόμελον «Γυναῖκες ἀκουτίσθητε», μετὰ τοὺς τέσσαρας πρώτους στίχους πλεονάζει στίχος. Δέον λοιπὸν νὰ ἀφαιρεθῇ ὁ στίχος «Θεοκυῆτορ Μαρία» ἢ ὁ ἐπόμενος «καὶ ἀπειρόγαμε νύμφη». Τὸ χφ. Κουτλουμουσίου 314 (1ε' αἰ.) ἀφαιρεῖ τὸν δεύτερον.

6. Ἰδιόμελον τῆς λιτῆς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου (Α' Νοεμβρίου).

Εἰς τὸ α' ἰδιόμελον τῆς λιτῆς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου «Ὁ πρωτόκλητος μαθητῆς» τὸ Ἐκθολόγιον τῆς Ρώμης μετὰ τὴν φράσιν «προσήγαγέ σοι» συνεχίζει ὡς ἐξῆς: «Διὸ καὶ σωθέντες οἱ πιστοὶ βοῶμέν σοι ταῖς πρεσβείαις αὐτοῦ...»⁷. Ἡ φράσις «διὸ καὶ σωθέντες οἱ πιστοὶ βοῶμέν σοι» δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ ἔντυπα Μηναῖα, μαρτυρεῖται ὁμως ὑπὸ τῶν κωδίκων Κουτλουμουσίου 314 (1ε' αἰ.) καὶ Παντελεήμονος 704 (1δ' αἰ.).

7. Πεντηχοστάριον στιχηρὸν τῶν Κυριακῶν τοῦ Τριφιδίου.

Κατὰ τὰς Κυριακὰς τοῦ Τριφιδίου εἰς τὸν Ὅρθρον μετὰ τὸν Ν' Ψαλμὸν ψάλλονται, ὡς γνωστόν, τὰ κατανυκτικὰ τροπάρια «Τῆς μετάνοιας ἄνοιξόν μοι πύλας...» καὶ «Τῆς σωτηρίας εὐθρονόν μοι τρί-

6. Αὐτόθι σ. 977.

7. Ἐκθολόγιον τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, τεύχος Α', σ. 1076, Ρώμη 1967.

βους...». Ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐκ τεσσάρων δεκαπεντασυλλάβων στίχων ἕκαστον. Τοῦ α' ὁμοῦ τροπαρίου ὁ β' στίχος παρουσιάζει μετρικὴν ἀνωμαλίαν, διότι ἔχει 16 συλλαβὰς:

«...Ὁρθρίζει γὰρ τὸ πνεῦμά μου πρὸς ναὸν τὸν ἅγιόν σου...».

Ἡ ἀνωμαλία ἐκλείπει, ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὸ ἄρθρον «τόν», τὸ ὁποῖον ἄλλωστε δὲν ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ ψαλμικὸν χωρίον, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἔχει ληφθῆ ἢ φράσις: «Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου, προσκυνήσω πρὸς ναὸν ἅγιόν σου ἐν φόβῳ σου» (Ψαλμ. ε' 8). Ἄνευ τοῦ ἄρθρου συνήντησα τὸν στίχον εἰς τὸ χφ. Παντελεήμονος 45 (ιβ' αλ.).

8. Εἰρμός θ' ὠδῆς κανόνος τοῦ Λαζάρου.

Ὁ εἰρμός τῆς θ' ὠδῆς τοῦ α' κανόνος τοῦ Σαββάτου τοῦ Λαζάρου ἔχει εἰς τὰ ἔντυπα Τριψόδια ὡς ἐξῆς:

«Τὴν ἀγνὴν ἐνδόξως τιμήσωμεν, * λαοί, Θεοτόκον, * τὴν τὸ θεῖον πῦρ ἐν γαστρὶ * ἀφλέκτως συλλαβοῦσαν, * ὕμνοις ἀσιγήτοις μεγαλύνωμεν».

Πρὸς τὸν οὕτως ἔχοντα εἰρμόν δὲν συμφωνοῦν μετρικῶς τὰ δύο τροπάρια τῆς ὠδῆς, οὔτε τὰ κατὰ τὸν αὐτὸν εἰρμόν πεποιημένα τῶν κανόνων τοῦ ὁσίου Τίτου (2 Ἀπριλίου), τοῦ ἀποστόλου Σίμωνος τοῦ Ζηλωτοῦ (10 Μαΐου) καὶ τοῦ ἁγίου Ἰουλιανοῦ τοῦ ἐν Κιλικίᾳ (22 Ἰουνίου). Ἀλλὰ καὶ συντακτικὴν ἀνωμαλίαν παρουσιάζει ὁ εἰρμός, διότι ἔχει δύο ρήματα ἀσύνδετα: τιμήσωμεν, μεγαλύνωμεν.

Εἰς τὸ Εἰρμολόγιον ὁμοῦ⁸ ὁ εἰρμός οὗτος ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Τὴν ἀγνὴν ἐνδόξως τιμήσωμεν, * λαοί, Θεοτόκον, * τὴν τὸ πῦρ τῆς Θεότητος * δεξαμένην ἐν τῇ γαστρὶ ἀφλέκτως, * ὕμνοις ἀσιγήτοις μεγαλύνοντες».

Πρὸς τὴν μορφήν ταύτην, συντακτικῶς ὀρθήν, συμφωνοῦν μετρικῶς τὰ τροπάρια τῆς θ' ὠδῆς πάντων τῶν μνημονευθέντων κανόνων. Οὐδεμία λοιπὸν ἀμφιβολία ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ὀρθὴ μορφή τοῦ εἰρμοῦ.

9. Ἰδιόμελον μεθεόρτου Ἑσπερινοῦ τῶν Βαΐων.

Εἰς τὸ α' ἰδιόμελον τῶν ἀποστίχων τοῦ μεθεόρτου Ἑσπερινοῦ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων «Ἐκ βαΐων καὶ κλάδων...», τὸ ὁποῖον ἐπα-

ναλαμβάνεται καὶ ὡς δοξαστικόν, δέον νὰ προστεθῆ μετὰ τὴν φράσιν «καὶ τοῦτον ὑπὲρ ἡμῶν πάθος ὑφιστάμενον κατοπτεύσωμεν ἐκούσιον» ἢ ἐκπεσοῦσα φράσις «καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον παρεχόμενον παγκόσμιον». Ἡ φράσις αὕτη δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ ἔντυπα Τριῶδια, μαρτυρεῖται ὅμως ὑπὸ τῶν χφφ. Τιμίου Σταυροῦ 43 (ιβ' αἰ.)⁹, Σταυρονικήτα 47 (ιγ' αἰ.) καὶ Παντελεήμονος 44 (ιγ' αἰ.), περιελήφθη δὲ καὶ εἰς τὸ Ἐκθολόγιον τῆς Ρώμης¹⁰.

10. Τριῶδιον τοῦ Ἀποδείπνου τῆς Μ. Δευτέρας.

Εἰς τὴν β' ᾠδὴν τοῦ τριῶδιου τοῦ Μ. Ἀποδείπνου τῆς Μ. Δευτέρας, ἀποτελουμένην ἐκ δύο τμημάτων, παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

α) Ὁ εἰρμός τοῦ α' τμήματος εἰς τὰ ἔντυπα Τριῶδια ἔχει ὡς ἑξῆς: «Πρόσσεχε, * οὐρανέ, καὶ λαλήσω * καὶ ἀνυμνήσω Χριστὸν * τὸν ἐκ Παρθένου σαρκὶ ἐπιδημήσαντα».

Τὰ τροπάρια ὅμως τοῦ τμήματος τούτου δὲν συμφωνοῦν μερικῶς πρὸς τὸν οὕτως ἔχοντα εἰρμόν κατὰ τοὺς δύο τελευταίους στίχους. Τὸ Εἰρμολόγιον¹¹ ἔχει τοὺς στίχους τούτους ὡς ἑξῆς:

«...τὸν ἐκ Παρθένου τεχθέντα * εἰς σωτηρίαν ἡμῶν».

Πρὸς τὴν γραφὴν ταύτην συμφωνοῦν πάντα τὰ τροπάρια.

β) Τὸ α' τμήμα τῆς ᾠδῆς εἶναι εἰς τὰ ἔντυπα Τριῶδια λίαν σύντομον, ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ εἰρμοῦ, τριῶν μόνον τροπαρίων καὶ θεοτοκίου. Εἶναι ὅμως λίαν ἀπίθανον, ὁ ποιητὴς τοῦ κανόνος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, γνωστός διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὰς ἐκ πολλῶν τροπαρίων συγκειμένας ᾠδὰς, νὰ διήρесе τὴν ᾠδὴν ταύτην εἰς δύο τμήματα, διὰ νὰ περιορίσῃ ἐν συνεχείᾳ τόσον πολὺ τὴν ἔκτασιν τοῦ ἑνός. Εἰς τὰ χφφ. Σταυρονικήτα 47 (ιγ' αἰ.) καὶ Καρακάλλου 115 (ιδ' αἰ.) ὑπάρχουν καὶ τὰ ἑξῆς τροπάρια, τὰ ὁποῖα ὀλοκληρῶνουν ἐν τῇ ᾠδῇ ταύτῃ τὴν ὑμνογραφικὴν διαπραγματέυσιν τῶν θεμάτων τῆς ἡμέρας:

«Ἀπόφυγε * τοῦ οἰκέτου ἐκεῖνου, * ψυχῇ, τὴν μίμησιν * τοῦ κατὰχώσαντος ὄκνω * τὸ θεῖον τάλαντον.

Ἐνόησον, * ταπεινὴ μου καρδία, * τίς ἢ τοῦ μύλωνος * παραβολή, ἣν προεῖπε * Χριστός, καὶ νῆψον λοιπόν.

9. Ἄ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, τ. 20, σ. 30, Πετροῦπολις 1894.

10. Ἐκθολόγιον τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, τεύχος Β', σ. 971, Ρώμη 1974.

11. Εἰρμολόγιον σ. 128.

Ἐτοιμάζε * σεαυτήν, ὦ ψυχὴ μου, * πρὸς τὴν σὴν ἔξοδον * ἡ παρουσία ἐγγίζει * τοῦ ἀδεκάστου κριτοῦ.

Εὐτρέπισται * ὁ οὐράνιος γάμος * ἀλλ' ἐτοιμάζεσθε, * οἱ τῷ ἀφάρτῳ Νυμφίῳ * συνεισερχόμενοι.

Μίμησαι * τὰς φρονίμους παρθένους, * ψυχὴ μου, μίμησαι, * ἵνα Χριστῷ συνεισέλθῃς * εἰς τὸν νυμφῶνα αὐτοῦ.

Μίμησαι * τοὺς εὐγνώμονας δούλους, * ψυχὴ ἐργάζου αἰεὶ * τὴν μυστικὴν ἐργασίαν * τῆς ἀκηράτου ζωῆς.

Τὸ τάλαντον * τὸ δοθέν σοι, ψυχὴ μου, * μὴ ἀποκρύψῃς εἰς γῆν, * ὅτι σὺν τόκῳ ἐκτίσεις * Χριστῷ τὸ δάνειον.

Ἐγειρέσθε * ὁ Νυμφίος ἐγγίζει * ἐτοιμασθῶμεν λοιπόν * ὁ γὰρ νυμφῶν ἀνέφχθη * τίς ἄρα ἔτοιμος;».

γ) Τοῦ β' μέρους τῆς ᾠδῆς δεόν νὰ προταχθῇ ὁ εἰρμός, ἔχων ὡς ἐξῆς:

«Ἴδετε, ἴδετε, * ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεός, * ὁ πάλαι τὸν Ἰσραὴλ * ἐν Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ διαγαγὼν * καὶ σώσας καὶ θρέψας * καὶ ἐκ δουλείας αὐτὸν * ἐλευθερώσας Φαραῶ»¹².

Ὁ εἰς τὰ ἔντυπα Τριψῆδια φερόμενος ὡς εἰρμός εἶναι τὸ α' τροπάριον τοῦ τμήματος τούτου, ἀρχόμενον διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων «Ἴδετε, ἴδετε...», ὡς μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν χφφ. Ξηροποτάμιου 47, Κουτλουμουσίου 297 καὶ 300, ἀπάντων ιε' αἱ.

δ) Τὸ γ' τροπάριον τοῦ αὐτοῦ τμήματος «Τίς χρόνους ἔθετο...» παρουσιάζει κενὸν μετὰ τὸν στίχον «Τίς ὁ αἰῶνας συντηρῶν;». Προφανῶς ἐλλείπει στίχος. Τὸ χφ. Ξηροποτάμιου 47 (ιε' αἱ.) προσθέτει: «Τίς μέτρα ἐπηξε γῆς;». Οὕτω τὸ τροπάριον συμπληροῦται μετρικῶς.

11. Δοξαστικὸν αἰῶν τῆς Μ. Τετάρτης.

Τὸ β' δοξαστικὸν τῶν αἰῶν τῆς Μ. Τετάρτης «Ἡ βεβυθισμένη τῇ ἁμαρτίᾳ» παρουσιάζεται καταφανῶς ἐλλειπές, συγκρινόμενον πρὸς τὸ δ' ἰδιόμελον τῶν ἀποστίχων «Ἡ ἀπεγνωσμένη διὰ τὸν βίον», κατὰ τὸ ὁποῖον εἶναι πεποιημένον: Τὸ λάθος ὑπάρχει καὶ εἰς παλαιοτάτας ἐκδόσεις τοῦ Τριψιδίου, πιθανῶς δὲ τὸ τροπάριον εἰσηλθεν ἐξ ἀρχῆς ἐλλειπές εἰς τὰ ἔντυπα. Εἰς τὸν κώδικα 43 ὁμοῦ τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ¹³ τὸ δοξαστικὸν τοῦτο ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Ἡ βεβυθισμένη τῇ ἁμαρτίᾳ * εὐρέ σε λιμένα τῆς σωτηρίας *

12. *Εἰρηολόγιον*, σ. 127.

13. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 77.

καὶ μύρα σὺν δάκρυσι * κενουσά σοι ἔβρα· * Ἴδε ὁ ἔχων ἐξουσίαν * συγχωρεῖν ἁμαρτίας· * Ἴδε ὁ τῶν ἁμαρτανόντων * τὴν μετάνοιαν μένων· * ἀλλά, δέσποτα, * διάσωσόν με * ἐκ τοῦ κλύδωνος * τῆς ἁμαρτίας μου, δέομαι, * διὰ τὸ μέγα σου ἔλεος».

Αἱ ἀραιότερον τυπωθεῖσαι φράσεις εἶναι αἱ ἐλλείπουσαι εἰς τὰ ἔντυπα, διὰ τῆς προσθήκης τῶν ὁποίων τὸ τροπάριον συμπληροῦται καὶ συμφωνεῖ μετρικῶς πρὸς τὸ αὐτόμελον. Ἡ ἀντωνυμία «μου» ὁμῶς πλεονάζει μετρικῶς καὶ μᾶλλον δεόν νὰ ἀφαιρεθῆ.

Ἀξιοσημείωτος τυγχάνει ἡ μετοχὴ «μένων» ἀντὶ τῆς ἐν τοῖς ἐντύποις «φέρων», τονίζουσα τὴν μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ, ἀναμένοντος τὴν μετάνοιαν καὶ ἐπιστροφὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ.

12. Κανὼν τῆς Μ. Πέμπτης.

Τὸ β' τροπάριον τῆς ζ' ᾠδῆς τοῦ κανόνος τῆς Μ. Πέμπτης ἔχει εἰς τὰ ἔντυπα Τριῳδία ὡς ἑξῆς:

«Ὑμῖν ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις * ἔβρα· Εἰς παραδώσει με. * Εὐφροσύνης λαθόντες * ἀγωνία καὶ λύπη συνείχοντο, * Τίς οὗτος; φράσον, λέγοντες, * ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν».

Κατὰ τὴν γραφὴν ταύτην τὸ «ὄμῖν» δεόν νὰ συναφθῆ πρὸς τὸ «τοῖς φίλοις». Ἦτοι: «Ὁ Χριστὸς ἔβρα ὑμῖν τοῖς φίλοις· Εἰς παραδώσει με...». Φαίνεται δηλ. νὰ ἀπευθύνεται ὁ ποιητὴς πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰς β' πρόσωπον. Ἄλλ' οὕτως ἢ εἰς γ' πρόσωπον συνέχεια τοῦ τροπαρίου «εὐφροσύνης λαθόντες, ἀγωνία καὶ λύπη συνείχοντο» εἶναι συντακτικῶς ἀνακόλουθος.

Τὰ χφφ. Σταυρονικήτα 47 (ιγ' αἰ.), Καρακάλλου 115 (ιδ' αἰ.) καὶ Ξηροποτάμου 47 (ιε' αἰ.) ἔχουν «Ὑ μ ὶ ν» ἀντὶ «Ὑμῖν». Εἶναι δὲ τὸ «Ὑμῶν» τοῦτο γενικὴ τοῦ ὄλου εἰς τὸ κατωτέρω «εἰς». Οὕτω τὸ τροπάριον συντάσσεται ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἰς γ' πρόσωπον: «Ὁ Χριστὸς ἔβρα τοῖς φίλοις· Εἰς (ἐξ) ὁμῶν παραδώσει με. Εὐφροσύνης λαθόντες ἀγωνία καὶ λύπη συνείχοντο...». Προτάσσεται δὲ τὸ «Ὑμῶν» καὶ διὰ τὴν ἀκροστιχίδα, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δοθῆ ἔμφασις εἰς τὸ ὅτι ὁ προδότης δὲν θὰ εἶναι ξένος τις ἢ ἐχθρὸς, ἀλλ' εἰς ἐκ τῶν μαθητῶν καὶ φίλων τοῦ Κυρίου.